

מעריב בסיום התענית

מנהג רבים להתפלל בסיום התעניות כעשרים דק' אחרי שה'ח, שהוא בספק לילה (לפי מה דמשערי' זיילאח כוכבים צפועל, וזמן כזה אין עדיין כוכבים צרקיע, ולכן אף דשיעור ג' רבעי מיל משה'ח כבר עבר [לדין לנוהגים כהגאונים], מ"מ כל זמן שלא נראו כוכבים צספיקא קיימי', וכמו שהורה החזו"א שלא למול צצצת חינוק שנוול עד ל"ה דק'). וא"כ יצ' לזכר לפי מאי דמחמרי' שזמן זה אינו ודאי לילה, האם ראוי להתפלל צו מעריב לכתחילה.

א] הנה בראשונים עמדו על המנהג שהיה בימיהם, שהתפללו מבעוד יום, ונאמרו כמה יישובים למנהג: **א' - ברש"י** כתב דבאמת הקורא קודם הזמן לא יצא יד"ח, ומה שקורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ולפיכך, חובה עלינו לקרותה משתחשך. וכן סבר **רבנו יונה** אלא שלא סמך על ק"ש שעל המיטה, ולכן כתב שכשיהיה בביתו קודם שיאכל אחר יציאת הכוכבים יקרא אותה, ויתכוין לצאת בה ידי חובה, ויקרא אותה כולה במורא ובכוונת הלב וכו'".

ב' - בתוס' הביאו פי' **ר"ת**, דעיקר הק"ש היא מה שקורין בביהכ"נ, דקי"ל כר"י שמפלג המנחה הוי לילה, וכדאמרי' [לק' כז:] 'דעביד כמר עביד, ודעביד כמר עביד'. וברא"ש והרשב"א הוסיפו דלשיטתו הקלו דלענין תפלה דרבנן גם בתרתי דסתרי אהדדי. (ובשאג"א [סי' ג'] הקשה על זה, דהניחא בתפילה דרבנן, אבל בק"ש דאורייתא כיון דמספקא לן מספיקא אית לן למיזל לחומרא? וע"כ כתב דהתו' לטעמייהו אזלי דס"ל דהלכה כמ"ד ק"ש דרבנן, ולפ"ז תמה אמאי סמכו רוב האחרונים ע"ז, הא קי"ל דק"ש דאורייתא¹).

אמנם הרא"ש והרשב"א חלקו ע"ד, דמה שאמר ר"י דזמן תפילת ערבית מפלג המנחה ואילך, לא מפני שהוא לילה קאמר, אלא משום דתפלות כנגד תמידין תקנום, ותמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד פלג המנחה, ומשום הכי תפלת המנחה שהיא כנגדה אינה אלא עד אותו זמן, ומשם ואילך ראוי לתפלת הערב מפני איברים ופדרים שקרבין והולכין, אבל ודאי אינו לילה. **וכן** הביא הב"י דעת כמה גדולים דלא יצא ידי חובתו בקריאת בית הכנסת, ולכן דחה את דברי המרדכי בשם ראבי"ה שנקט כר"ת, (וכתב דהמחמיר להתפלל בלילה [ואינו מתפלל עם הציבור] מיחזי כיוהרא, אא"כ הורגל בפרישות בשאר דברים), "דכיון דלדעת כמה גדולים לא יצא ידי חובתו בקריאת בית הכנסת, לא מיחזי כיוהרא.. ויש לכל אדם לעשות בענין שיקרא קריאת שמע בעונתה". **וכ"כ** הגר"א, דמוכח במשנה שבדין זה לא פליגו תנאי שזמן ק"ש מתחיל רק משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, וכדאיתא בירושלמי שהקורא אפי' בביהש"מ צריך לחזור ולקרותה. וכתב על דברי ר"ת "דכבר חלקו עליוכל הפוסקים". והביאו בשעה"צ, וכתב דלכך א"צ אפי' להתנות שיצא על הצד שהוא לילה, דדברי ר"ת נדחו.

ג' - בתוס' הקשו ג"כ על ר"ת, דהוי תרי קולי דסתרי אהדדי, ולכן כתבו בשם ר"י: "שאנו סוברים כשאר התנאים של הברייתא שמקדימין זמן ק"ש.. אף על גב דלכתחלה אין לקרותה קודם צאת הכוכבים כסתמא דמתני'. **והוסיפו** הראשונים דאף על פי שאין הלכה אלא כסתמא דמתני' דמשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, מ"מ לענין תפלה הקלו, וכמש"כ הטור [וכע"ז במאירי] "שמתוך הדוחק נהגו כן, לפי שהציבור מתקבצין לתפלת המנחה, ואילו לא היו קורין שמע ומתפללין תפלת ערב עד צאת הכוכבים היה כל אחד הולך לביתו, והיה טורח עליהם להתקבץ אח"כ.. אף על גב דלכתחלה אין לקרותה קודם צאת הכוכבים כסתמא דמתני'. **וסיים** הטור: "ומ"מ גם לפר"י אין למהר לקרותה כ"כ מבעוד יום קודם צאה"כ, כי דבר מועט הוא בין תנאי דמתני' ובין תנאי דברייתא".

¹ . אבל יש לתרץ קושיתו, [וכן נתבאר במעדני יו"ט, ונתפרש יותר בפמ"ג ובצל"ח], שאין כונת ר"ת דאגן לא נקטי' לא כמר ולא כמר, ובכ"ז מתנהגים כאן וכאן לקולא, אלא האמת דנקטי' עיקר כדעת ר' יהודה, ולכן גם לגבי ק"ש דאור' קרי' מפלה"מ כוותיה, אלא דלענין תפלת מנחה שהיא דרבנן עבדי' כרבנן, וע"ז אמרי' משום קולא בדרבנן.

ד - ברא"ש הביא את דעת ר' **האי גאון**, דק"ש בברכותיה בזמנה עדיף מלסמוך גאולה לתפילה דערבית, ולכן יתפללו עם הציבור שמו"ע לבד, ואח"כ יקראו ק"ש בברכותיה. **והיינו** דלא היה צד לרה"ג שיעשה כרש"י שיקרא שוב ק"ש, אלא דיש צד שיתפלל אח"כ ביחידות באופן שיסמוך גאולה לתפילה, וע"ז כתב דתפילה בציבור עדיפה על סמיכת גאולה לתפילה דערבית².

ב] ונמצא בידינו ג' שיטות כדת מה לעשות: לפי רש"י ורבנו יונה יש לו לקרותה בברכותיה שלא בתורת חובה, ואח"כ יקראנה עוד הפעם (או בק"ש שעל המיטה או קודם לכן), ולפי ר"י ור"ת א"צ לקרותה אח"כ עוד פעם (אא"כ לרווחא דמילתא), ולרה"ג יקראנה בלי ברכותיה, ואח"כ ישלים הברכות.

ולמעשה, השו"ע [בסי' רל"ה ס"א] כתב מתחילה באופן ברור דהזמן הוא אך ורק מצה"כ, "ואם קראה קודם לכן, חזר וקורא אותה בלא ברכות", אמנם אח"כ כתב "ואם הציבור מקדימים לקרות ק"ש מבעוד יום, יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם, וכשיגיע זמן, קורא קריאת שמע בלא ברכות". והיינו בפשטות כדברי רבנו יונה. **והמ"ב** [סקי"ב] הביא דיש נוהגין כדעת רה"ג ששותקין עד שמו"ע, ואח"כ קורין ק"ש בברכותיה. וסיים: "ואשרי המתפלל מעריב בזמנו בציבור". **ובביה"ל** הביא מהמעשה רב שכ' דמוטב להתפלל ערבית בזמנה ביחיד, מאשר קודם זמנה בציבור [ועי' אג"מ אור"ח ס' דמי שאינו נוהג כהגר"א אין לו לנהוג כאן כמוהו].

ג] והנה גם לרש"י ורבנו יונה מוכח שזהו בדיעבד, דבר"י שם כתב דמי שירצה להחמיר על עצמו - יכול לעשות בדרך אחרת יותר נכונה, שיקרא בבית הכנסת ק"ש והברכות בלא חתימה ופתיחה ויתפלל עם הציבור, ואותה התפלה יתפלל על שם חובה .. ואח"כ בביתו יקרא ק"ש אחר יציאת הכוכבים בברכותיה בפתיחות וחתימות, ויחזור ויתפלל לשם נדבה, ובה יהיה הכל מתוקן, (ובב"י הביא ע"ז את דברי הכלבו והטור בסימן רל"ד בשם הרא"ש, שאין להתפלל תפלת נדבה אלא אם כן יהא מכיר עצמו זהיר וזריז ואמיד בדעתו לכוין בתפלתו מראש ועד סוף בלא היסח דעת). ומוכח, דגם עיצה זו של רש"י ורבנו יונה היא בדיעבד גדול, וטפי הוה ניחא לרבנו יונה שיתפלל פעמיים מאשר שיעשה כדרך זו.

והטעם שהוא בדיעבד, בפשטות הוא משום שברכות ק"ש צריכים להיות על ק"ש המחויבת, וכמש"כ בב"י על ריה"ח שהיה עושה תנאי בשחרית קודם התפילה שאם יעבור הזמן יצא בק"ש, "..דאילו רבינו הקדוש [שהיה מעביר ידיו על עיניו וקורא ק"ש] משום דוחקא דגירסיה הוה עביד הכי, ומשום דתורתו אומנותו, אבל לציבור טפי עדיף למימר ברכות ק"ש אק"ש דאורייתא", וכמו שביאר בפרי יצחק, דמצות ק"ש היא ככל המצוות הטעוונות ברכה, וכמשנ"ת בראשונים דברכות אלו תיקנו רבנן במקום ברכת המצוות (ובאמת דעת ר"ע גאון שכשקורא אח"כ בביתו יברך אקב"ו לקרא ק"ש, וכ"כ הרשב"א בריש ברכות בשם התו' והריב"א, ע"ש. והר"י כתב שיאמר עמה ברכת אהבת עולם).

ועוד חסרון גדול בהקדמת התפילה, מצד הזכרת יצי"מ, דלכו"ע הוי דאורייתא, כמש"כ "מזכירין יצי"מ בלילות", ובסי' ח' האריך השאג"א להוכיח דזמן חיובה אינו תלוי בזמן שכיבה כשאר הק"ש, אלא הוא חיוב עצמי המחויב ביום ובלילה, וממילא נאמר בזה הכלל דמתני' בכל דבר הנוהג בלילה דמשעת צה"כ הוי לילה ולא קודם לכן, ואפי' אם הזכיר בבהש"מ פשיטא ליה דלא יצא י"ח, וצריך לחזור ולהזכיר בלילה וודאי, דהא קי"ל סד"א לחומרא. והמ"ב [רל"ה י"א, וסי' ס"ז ג'] כתב לכת' לחוש לדבריו.

ולכן כתב הגר"א [בסי' מ"ו] דאחד הטעמים שאין ראוי לצאת בק"ש קודם התפילה, דמחמת זה לא יסמוך גאולה לתפלה, וכונתו לכאן דכשם שסמיכת גאולה לתפילה אינו מתקיים אלא בהזכרה בברכות ק"ש כתיקון חז"ל, כך מי שמקיים הברכות אבל אינו מקיים כתיקונם לאמרם עם הק"ש דחיובא, גם בזה אינו נחשב לו שסמך גאול"ת. (אמנם הביה"ל תמה ע"ז, ע"ש מש"פ, והארכנו בזה במק"א).

ויש מקום גדול לדון דראוי יותר להעדיף טעימה קודם ק"ש, דלפי פשטות המ"ב אין בזה חשש, (ואף שבא"ר תרצ"ב החמיר בטעימה אחרי תענית משום שמא ימשך, אמנם הביא ממהר"ל דלא החמיר בזה, וכן המ"ב לא הביאו, ובלא"ה י"ל דאם מצרף לזה העמדת שומר שרי גם להא"ר. וצ"ע).

ועוד שמעתי להעיר מצד התפילה עצמה, דהרי הא דמתפללין קודם צאה"כ, הוא ודאי כר"י שסומכין על ר' יהודה דזמנה מפלה"מ, וא"כ כל מי שהתפלל מנחה סמוך לשה"ח, שוב לא יוכל לסמוך ע"ז באותו יום דהוי תרתי דסתרי.. ודו"ק

053-3138854 @3138854

² וכן פסק המג"א בסי' רל"ו סק"ג, דהמוצא ציבור שכבר אמרו ברכות ק"ש ועומדים לפני התפילה, יתפלל עמהם ויקרא הברכות אח"כ. ועי' ג"כ בפמ"ג בסי' ק"ט [הובא בביה"ל שם] שבמעריב תפילה בציבור עדיפה על סמיכת גאולה לתפילה.